

Περιεχόμενα

Πρόλογος	11
Ευχαριστίες	19
1. Από τη Μεγάλη Κρίση στη Μεγάλη Ύφεση	21
2. Τα αίτια της κρίσης των ενυπόθηκων στεγαστικών δανείων στις ΗΠΑ	49
3. Η διάδοση της κρίσης στην Ευρώπη	81
4. Γιατί η ευρωπαϊκή κρίση δημοσίου χρέους διήρκεσε τόσο πολύ	119
5. Δημοσιονομική και νομισματική πολιτική για την αντιμετώπιση της Μεγάλης Ύφεσης στις ΗΠΑ	161
6. Ο ρόλος της Γερμανίας στη χρηματοοικονομική κρίση	207
7. Ελλάδα: το επίκεντρο της ευρωκρίσης	257
8. Χρηματοοικονομικές προσπάθειες στην ΕΕ και την ΕΖ	319
9. Συμπεράσματα	377

Πρόλογος

Η συγγραφή ενός βιβλίου σχετικά με την πρόσφατη παγκόσμια χρηματοοικονομική κρίση αποτελεί πρόκληση, γιατί η μελέτη καλύπτει μια μεγάλη χρονική περίοδο, από το τέλος της Μεγάλης Κρίσης έως την ευρωκρίση που δεν έχει ακόμη τελειώσει. Η κρίση είχε επιπτώσεις στις ΗΠΑ και σε πολλές χώρες της Ευρώπης.

Για να εξεταστούν οι αιτίες της κρίσης των subprime ενυπόθηκων στεγαστικών δανείων στις ΗΠΑ, είναι σημαντικό να μελετηθεί ο ρόλος της κυβέρνησης και η εμπλοκή της στον στεγαστικό κλάδο. Μετά τη Μεγάλη Κρίση δημιουργήθηκαν αρκετοί δημόσιοι και ημιδημόσιοι οργανισμοί με σκοπό να βοηθήσουν στην αύξηση της ατομικής ιδιοκτησίας στέγης στην Αμερική. Η χρηματοοικονομική καινοτομία απέκτησε σταδιακά μεγαλύτερη σημασία στις ΗΠΑ, γεγονός που υποδεικνύεται από τις αυξανόμενες πιέσεις από επενδυτικές τράπεζες και άλλα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα να ανακληθεί το αυστηρό νομοθετικό πλαίσιο που ίσχυσε μετά τη Μεγάλη Κρίση. Το 1999, πράγματι, ο Νόμος των Glass-Steagall ανακλήθηκε και έκτοτε δημιουργήθηκαν για τις τράπεζες πολλές ευκαιρίες για υψηλότερα κέρδη. Η χρηματοοικονομική καινοτομία, η ανάληψη υψηλού ρίσκου από τις τράπεζες, η απληστία των υψηλόβαθμων τραπεζικών στελεχών, μια πολύ επεκτατική νομισματική πολιτική και η έντονη παρέμβαση της κυβέρνησης των ΗΠΑ με στόχο την αύξηση της στεγαστικής ιδιοκτησίας συνέτειναν στο ξέσπασμα της κρίσης των subprime ενυπόθηκων στεγαστικών δανείων στις ΗΠΑ.

Το διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα κατέληξε να είναι περισσότερο εύθραυστο και ευμετάβολο μετά τις αρχές της δεκαετίας του 1980, όταν οι ΗΠΑ και το Ηνωμένο Βασίλειο ενεπλάκησαν μέχρι τέλους στον αγώνα υπέρ της χρηματοοικονομικής απορρύθμισης με στόχο την προσέλκυση χρηματοοικονομικών κεφαλαίων. Η κυβέρνηση των ΗΠΑ άσκησε πιέσεις σε τράπεζες για την παροχή στεγαστικών δανείων σε οικογένειες με χαμηλά εισοδήματα, σε μειονότητες και σε οικογένειες της μεσαίας τάξης με στόχο την αύξηση της ιδιοκτησίας στις ΗΠΑ. Η κυβέρνηση των ΗΠΑ

δημιούργησε αρκετούς δημόσιους και ημιδημόσιους στεγαστικούς οργανισμούς που επιδίωξη τους ήταν η προώθηση της ιδιοκτησίας στέγης. Οι πιο σημαντικοί οργανισμοί ήταν οι Fannie Mae και Freddie Mac που αγόραζαν στεγαστικά δάνεια από τις τράπεζες και μετά τα τιτλοποιούσαν και τα μεταπωλούσαν ως διασφαλισμένους ενυπόθηκους τίτλους αυξάνοντας τη ρευστότητα στη στεγαστική αγορά στις ΗΠΑ.

Η κρίση των subprime ενυπόθηκων στεγαστικών δανείων αρχικά έφτασε στην Ευρώπη όταν ενυπόθηκοι τίτλοι από τις ΗΠΑ πωλήθηκαν σε Ευρωπαίους επενδυτές που, εμπιστευόμενοι τις τράπεζες των ΗΠΑ, επιθυμούσαν υψηλότερες αποδόσεις. Στο ίδιο διάστημα οι οργανισμοί αξιολόγησης πιστοληπτικού κινδύνου (ΟΑΠΙ) και οι κερδοσκόποι αποκάλυψαν τις πλέον αδύναμες οικονομίες στην Ευρώπη. Αργότερα ανακάλυψαν ευκαιρίες για να αποκομίσουν τεράστια κέρδη από ανοικτές πωλήσεις των τίτλων των χωρών αυτών, οδηγώντας έτσι τους κρατικούς τίτλους στο χαμηλότερο επίπεδο αξιολόγησης, το αποκαλούμενο «σκουπίδια», και τις χώρες στη χρεοκοπία. Οι χώρες θύματα ήταν όλες μέλη της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (ΟΝΕ), που είχε ιδρυθεί πλημμελώς και δεν είχε την ικανότητα να αμυνθεί ούτε η ίδια ούτε οι χώρες-μέλη της στην περίπτωση μιας χρηματοοικονομικής καταιγίδας, κάτι στο οποίο εξελίχθηκε η ευρωκρίση.

Οι ηγέτες των οικονομικά ισχυρότερων χωρών δεν προχώρησαν σε επαρκείς ενέργειες ώστε να αποτρέψουν την κρίση, έτσι ξεκίνησε και επεκτάθηκε μια σφοδρή επίθεση στις πιο αδύναμες πληθυσμιακές ομάδες των χωρών μετά την παροχή των προγραμμάτων διάσωσης. Εκατομμύρια άνθρωποι οδηγήθηκαν στη φτώχεια και αρκετοί δεν έχουν ακόμη ανακάμψει. Οι χρηματοοικονομικά αδύναμες χώρες-μέλη της ΟΝΕ διασώθηκαν από τη χρεοκοπία μέσω προγραμμάτων διάσωσης (bailouts), που προσφέρθηκαν από κοινού από την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ). Στην ομάδα των χωρών που διασώθηκαν περιλαμβάνονται η Ελλάδα, η Ιρλανδία, η Πορτογαλία, η Ισπανία και η Κύπρος. Η Ελλάδα επηρεάστηκε περισσότερο από κάθε άλλη χώρα της Ευρωζώνης (ΕΖ), καθώς βίωσε πρωτοφανή ανθρωπιστική κρίση μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, η οποία προκάλεσε φτωχοποίηση και αθλιότητα στις πλέον αδύναμες ομάδες του πληθυσμού. Στις 30 Ιουνίου 2015 οι φαινομενικά χωρίς τέλος διαπραγματεύσεις της νέας κυβέρνησης της Ελλάδας με τους διεθνείς πιστωτές της οδήγησαν σε πιστωτικό γεγονός ως προς δάνειο από το ΔΝΤ ύψους 1,6 δισεκατομμυρίου ευρώ. Λόγω αυτού του γεγονότος, η ΕΚΤ πάγωσε τη ρευστότητα προς την Ελλάδα αναγκάζοντάς την να διακόψει προσωρινά τη λειτουργία των ελληνικών τραπεζών. Με αυτή την ενέργεια η ελληνική κυβέρνηση επέτρεπε στους Έλληνες να «σηκώνουν» σχετικά μικρά ποσά

από τα μηχανήματα αυτόματης ανάληψης, με αποτέλεσμα διαρκείς ουρές έξω από τα τραπεζικά καταστήματα.

Τα κεφάλαια του βιβλίου

Για να μελετηθεί η κρίση των subprime ενυπόθηκων στεγαστικών δανείων στις ΗΠΑ, θα πρέπει να υπάρξει εξοικείωση με το τραπεζικό και το χρηματοοικονομικό σύστημα στις ΗΠΑ και με το ρυθμιστικό καθεστώς που καθιερώθηκε μετά τη Μεγάλη Κρίση. Έτσι, το Κεφάλαιο 1 ξεκινάει με μια ενότητα που περιγράφει τις προσπάθειες της κυβέρνησης των ΗΠΑ να σταθεροποιήσει την έντονα επηρεασμένη από τη Μεγάλη Κρίση οικονομία της χώρας. Το κεφάλαιο παρουσιάζει κάποια νομοθετήματα, με σημαντικότερο τον Νόμο Glass-Steagall που ρύθμιζε τη λειτουργία των επιχειρήσεων και των χρηματοοικονομικών οργανισμών έως το 1990. Ο ρόλος αρκετών ομοσπονδιακών στεγαστικών οργανισμών που ιδρύθηκαν στην περίοδο της κρίσης των subprime ενυπόθηκων στεγαστικών δανείων παρουσιάζεται και αναλύεται κριτικά.

Στο Κεφάλαιο 2 εξετάζονται παράγοντες που πιθανόν αποτέλεσαν την αιτία της κρίσης των subprime ενυπόθηκων στεγαστικών δανείων στις ΗΠΑ. Οι παράγοντες είναι αρκετοί και ποικίλλουν. Το συμπέρασμα είναι ότι δεν υπάρχει ένας και μόνο παράγοντας που αποτέλεσε την αιτία της κρίσης. Οι αποτυχίες τόσο της κυβέρνησης όσο και του ιδιωτικού τομέα συντέλεσαν, ο καθένας με τον δικό του μοναδικό τρόπο, στην κρίση. Ο στόχος της κυβέρνησης για αύξηση της ιδιοκτησίας στέγης αποτελεί έναν τέτοιο παράγοντα γιατί δημιούργησε και αύξησε τα ενυπόθηκα στεγαστικά δάνεια-subprime, που τιτλοποιήθηκαν από τις επενδυτικές τράπεζες, τον Freddie Mac και τον Fannie Mae, και συντέλεσαν στη δημιουργία και διάδοση τοξικών περιουσιακών στοιχείων. Η χρηματοοικονομική καινοτομία άνθησε στη διάρκεια αυτής της περιόδου, αφού οι επενδυτικές τράπεζες δημιούργησαν νέα και σύνθετα παράγωγα χρηματοοικονομικά προϊόντα που η αγορά δεν ήταν σε θέση να τιμολογήσει με ακρίβεια.

Το Κεφάλαιο 3 οδηγεί τον αναγνώστη στην Ευρώπη και πραγματεύεται το κύριο θέμα που είναι το υπερβολικό δημόσιο χρέος. Παρουσιάζονται μια σειρά από άλλους σημαντικούς παράγοντες και μακροοικονομικές μεταβλητές και συζητιέται ο ρόλος τους στην κρίση. Μια τέτοια σημαντική μακροοικονομική μεταβλητή αποτελούν τα μακροπρόθεσμα επιτόκια των κρατικών ομολόγων. Τα μακροπρόθεσμα επιτόκια αποτυπώνουν το κόστος δανεισμού των κυβερνήσεων. Με το ξέσπασμα της κρίσης όλα τα

μακροπρόθεσμα επιτόκια αυξήθηκαν σημαντικά, υποδεικνύοντας αύξηση του κινδύνου αθέτησης των υποχρεώσεων των δανειστών. Τα μακροπρόθεσμα επιτόκια πέντε χωρών αυξήθηκαν τόσο, ώστε κατέστη απαγορευτικά ακριβό για τις κυβερνήσεις να δανειστούν από τις αγορές. Το αποτέλεσμα ήταν να διασωθούν από την ΕΕ και το ΔΝΤ.

Στο Κεφάλαιο 4 συζητιέται ο λόγος που η κρίση στην Ευρώπη κρατάει για τόσο μεγάλο χρονικό διάστημα. Η δημιουργία της ΟΝΕ βασίστηκε στην ισχυρή πολιτική δέσμευση των ηγετών των χωρών της ΕΕ για μια ενοποιημένη Ευρώπη. Αυτός ο τύπος πολιτικών ηγετών έχει σχεδόν εκλείψει. Επιπλέον, η κρίση δεν ήταν δυνατόν να συγκρατηθεί γιατί τα οικονομικά θεμέλια του ευρώ ήταν αδύναμα. Η ΟΝΕ αφαίρεσε τη συναλλαγματική και νομισματική πολιτική και σε μεγάλο βαθμό τη δημοσιονομική πολιτική από τις χώρες-μέλη της ΟΝΕ καθιστώντας τες μη ικανές να αμυνθούν. Η ΕΕ αποφάσισε ότι η έξοδος από την κρίση θα επιτυγχανόταν μέσω μιας εσωτερικής υποτίμησης, δηλαδή με λιτότητα και μειώσεις τιμών και μισθών. Με αυτό τον τρόπο η ΕΕ προσδοκούσε ότι οι χώρες θα επιτύγχαναν διεθνή ανταγωνιστικότητα, και έτσι θα αυξάνονταν οι εξαγωγές και θα πυροδοτούσαν η οικονομική ανάπτυξη.

Το Κεφάλαιο 5 παρουσιάζει τις νομισματικές και δημοσιονομικές πολιτικές των ΗΠΑ που εφαρμόστηκαν για να αντιμετωπιστεί η Μεγάλη Ύφεση. Δύο πρόεδροι των ΗΠΑ και το Κογκρέσο εισήγαγαν τρία σχέδια παροχής κινήτρων για να αντιμετωπιστεί η κρίση. Στην ιστορία των ΗΠΑ το μέγεθος κινήτρων ήταν πρωτοφανές. Παρόμοια, η Ομοσπονδιακή Τράπεζα των ΗΠΑ (Fed), αφού κατήυθνε τα ομοσπονδιακά επιτόκια στο μηδενικό κατώτατο όριο, εφάρμοσε δύο εναλλακτικές νομισματικές πολιτικές για να υποστηρίξει την έξοδο της οικονομίας από την ύφεση. Η Fed εφάρμοσε τα προγράμματα παροχής βραχυπρόθεσμης ρευστότητας και την πολιτική ποσοτικής χαλάρωσης (QE). Το 2009 οι ΗΠΑ ανέκαμψαν και τα δύο προγράμματα παροχής δημοσιονομικών και νομισματικών κινήτρων διακόπηκαν. Στο εν λόγω κεφάλαιο αναλύεται πλήρως το πώς οι ΗΠΑ εφάρμοσαν αποτελεσματικά τα δύο προγράμματα και όλα τα υπόλοιπα εργαλεία πολιτικής, για να αντιμετωπιστεί η κρίση των subprime ενυπόθηκων στεγαστικών δανείων.

Ο ρόλος της Γερμανίας στην ευρωπαϊκή κρίση δημοσίου χρέους συζητιέται στο Κεφάλαιο 6. Υπήρχε η προσδοκία ότι η Γερμανία, με την ισχυρότερη και μεγαλύτερη οικονομία στην Ευρώπη, θα έπαιζε ηγετικό ρόλο στη διάρκεια της κρίσης. Η Γερμανία έπραξε ακριβώς το αντίθετο. Αντί να υποστηρίξει αναπτυξιακές πολιτικές, υιοθέτησε και προώθησε μόνο λιτότητα και νεοφιλελεύθερες πολιτικές, μέσω των οποίων οι χώρες που

αποδέχτηκαν προγράμματα λιτότητας θα επιτύγχαναν την έξοδό τους από την κρίση. Στο κεφάλαιο συζητούνται οι πολιτικές που υιοθετήθηκαν από τον καγκελάριο Γέρχαρντ Σρέντερ και την Άνγκελα Μέρκελ και οι οποίες βοήθησαν τη γερμανική οικονομία να επιτύχει ανάπτυξη, κυρίως χάρη στην εφαρμογή των μεταρρυθμίσεων Hartz IV στη Γερμανία. Ωστόσο, οι πολιτικές λιτότητας βύθισαν τις χώρες της περιφέρειας της ΟΝΕ σε μια παρατεταμένη ύφεση και φτώχεια. Οι περισσότεροι Γερμανοί ηγέτες, μαζί με τους συμμάχους τους στη Φινλανδία και την Ολλανδία, δεν συγκινήθηκαν και δεν επέδειξαν καθόλου ευελιξία. Σύμφωνα με τους επικριτές της εντός και ιδίως εκτός των συνόρων της, η Γερμανία είναι αποφασισμένη να αναγκάσει την υπόλοιπη Ευρώπη να ακολουθήσει το παράδειγμά της. Υπάρχουν αποδείξεις ότι την τελευταία δεκαετία η στάση των ηγετών της Γερμανίας έναντι της Ευρώπης έχει αλλάξει δραστικά. Η χώρα έχει γίνει περισσότερο εθνοκεντρική, δηλαδή εστιάζεται στενά στην επιδίωξη των εθνικών της συμφερόντων. Το γεγονός αυτό θα έχει σημαντικές επιπτώσεις στο μέλλον της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Αυτού του τύπου οι αντιλήψεις αναδύθηκαν στα μέσα του 2015, όταν ο Γερμανός υπουργός Οικονομικών Βόλφγκανγκ Σόιμπλε παρουσίασε στη Συνάντηση του Eurogroup σχέδιο αποπομπής της Ελλάδας από την ΕΖ. Αυτή η πρωτοβουλία έθεσε σε κίνδυνο ολόκληρο το ευρωπαϊκό σχέδιο, με τον πρόεδρο της Γαλλίας Φρανσουά Ολάντ να αντιδρά λέγοντας: «Δεν υπάρχει Grexit, αλλά το τέλος της Ευρωζώνης».

Το Κεφάλαιο 7 εξετάζει τον ρόλο της Ελλάδας στην ευρωπαϊκή κρίση δημοσίου χρέους. Από τη στιγμή που η Ελλάδα πυροδότησε την κρίση μέσω των αποκαλύψεων των δημοσιονομικών στοιχείων της από τον πρωθυπουργό της Γεώργιο Παπανδρέου, τέθηκε στο επίκεντρο της κρίσης. Στο κεφάλαιο αναλύονται σε βάθος οι παράγοντες που έπαιξαν ρόλο στη χειρότερη ύφεση στην ιστορία της ΕΖ. Παρουσιάζονται επίσης η σχέση της Ελλάδας με τις υπόλοιπες χώρες της ΕΖ, ιδιαίτερα με τη Γερμανία, και η ανθρωπιστική κρίση που επικράτησε στη χώρα. Η Ελλάδα ακόμη βρίσκεται σε κίνδυνο και απειλείται με Grexit, γεγονός που προσελκύει την παγκόσμια προσοχή και γεννά τον φόβο μιας νέας παγκόσμιας χρηματοοικονομικής κρίσης. Όσο η παγκόσμια κοινότητα εστιάζεται στην Ελλάδα, πολλά οικονομικά και πολιτικά προβλήματα της χώρας εξετάζονται λεπτομερώς, εφόσον θεωρείται ότι αποτελούν την αιτία για την αύξηση του δημοσίου χρέους που έφτασε σε μη βιώσιμο επίπεδο. Η διαφθορά και οι πελατειακές σχέσεις στον δημόσιο τομέα βρίσκονται πάνω πάνω στον κατάλογο με τις αιτίες. Αυτά τα προβλήματα πρέπει να διευθετηθούν αποτελεσματικά, για να βοηθηθούν η Ελλάδα και η ΟΝΕ.

Το Κεφάλαιο 8 αναλύει τον ρόλο των οργανισμών αξιολόγησης πιστοληπτικής ικανότητας (ΟΑΠΙ) στη διάρκεια της κρίσης. Οι ΟΑΠΙ κατηγορούνται ότι απέτυχαν να προειδοποιήσουν τους επενδυτές για τη χαμηλή ποιότητα των τίτλων που αγόραζαν και που ήταν λανθασμένα αξιολογημένοι ως υψηλής ποιότητας. Στις ΗΠΑ, την Αυστραλία και την Ευρώπη οι ΟΑΠΙ μηνύθηκαν για αμέλεια στην αξιολόγηση των εταιρικών και των κρατικών ομολόγων. Στην Ευρώπη οι ΟΑΠΙ αντέδρασαν υπερβολικά υποτιμώντας τους κρατικούς τίτλους πρόωρα και προκαλώντας μια σειρά αγωγών εναντίον τους. Σε κάποιες χώρες τα δικαστήρια έχουν αποφανθεί ότι οι ΟΑΠΙ ήταν ένοχοι για παραπλάνηση των επενδυτών που αγόρασαν χαμηλής ποιότητας τίτλους. Στο κεφάλαιο παρουσιάζεται το ιστορικό της αξιολόγησης της πιστοληπτικής ικανότητας πέντε διασωθεισών χωρών, μαζί με στατιστικά στοιχεία σχετικά με τους ρυθμούς οικονομικής μεγέθυνσης, τον λόγο δημοσίου ελλείμματος προς ΑΕΠ και τον λόγο δημοσίου χρέους προς ΑΕΠ. Στην ΕΕ νομοθετικά μέτρα έχουν ληφθεί για τη βελτίωση του συστήματος αξιολόγησης των κρατικών τίτλων, αλλά υπάρχουν σημαντικά στοιχεία που δείχνουν ότι είναι δυνατόν να υπάρξουν επιπλέον βελτιώσεις στο μέλλον. Στις ΗΠΑ νομοθέτες έχουν αρχίσει μια εκστρατεία ανάκλησης του Νόμου Dodd-Frank, ώστε να επιτραπεί στα τραπεζικά ιδρύματα να επενδύουν σε τίτλους υψηλότερου κινδύνου επιδιώκοντας υψηλότερα κέρδη. Τελικά, το αποτέλεσμα στις ΗΠΑ ήταν τα τραπεζικά ιδρύματα να έχουν τη δυνατότητα να επενδύουν στους ίδιους τύπους δομημένων παράγωγων προϊόντων που θεωρούνταν ότι αποτέλεσαν την κύρια αιτία της κρίσης των subprime ενυπόθηκων στεγαστικών δανείων στις ΗΠΑ.

Προσωπικές ιστορίες του συγγραφέα σχετικά με την ευρωπαϊκή οικονομική κρίση

Μερικά χρόνια πριν την εισαγωγή του ευρώ παρευρέθηκα σε ένα σεμινάριο σε γνωστό Πανεπιστήμιο των ΗΠΑ. Ο εισηγητής του σεμιναρίου ήταν ένας Γερμανός οικονομολόγος, και το θέμα της εισήγησής του ήταν η νομισματική ολοκλήρωση στην Ευρώπη. Η θέση του καθηγητή ήταν απόλυτα αντίθετη στη νομισματική ένωση, καθώς έβλεπε μόνο τα κόστη και όχι τα οφέλη για τη Γερμανία. Ήταν τόσο ταραγμένος σαν να ήταν η απειλή πολύ άμεση, παρότι το ευρώ δεν είχε καν εισαχθεί! Αμέσως συνειδητοποίησα ότι εάν η ΟΝΕ ιδρυόταν, θα δημιουργούνταν τόσα προβλήματα που δεν θα ήταν προς όφελος των άλλων χωρών να μοιράζονται ένα κοινό νόμισμα με τη Γερμανία. Το 2010, όταν η κρίση έφτασε στην

Ευρώπη, ήμουν σίγουρος ότι θα υπήρχαν αρκετά εκατομμύρια πληθυσμού με τις ίδιες απόψεις με αυτές του εισηγητή του σεμιναρίου και με αντιδράσεις που θα χειροτέρευαν την κατάσταση αντί να τη βελτιώσουν. Θα ήταν πρόθυμοι να υιοθετήσουν ακραία θέση εναντίον των χωρών που θα παραβίαζαν τους κανόνες της ΟΝΕ, αφού είχαν πειστεί ότι η παραβίαση των κανόνων θα συνέβαινε πριν ακόμη την ίδρυση της ΟΝΕ. Η στάση πολλών Γερμανών στη διάρκεια της ευρωκρίσης, ιδιαίτερα το κόμμα της καγκελαρίου Μέρκελ Ένωση Χριστιανών Δημοκρατών (CDU), μου θύμισε τον Γερμανό καθηγητή σε εκείνο το σεμινάριο πριν από χρόνια.

Τον Ιούνιο του 2010 συμμετείχα στο ετήσιο Συνέδριο Διεθνών Χρηματοοικονομικών στο Οικονομικό Πανεπιστήμιο Ροζναη της Πολωνίας. Εκτός από την εισήγησή μου, έδωσα μια συνέντευξη σε ένα τηλεοπτικό κανάλι της Βαρσοβίας. Όταν ρωτήθηκα αν πίστευα ότι η Πολωνία θα έπρεπε να ενταχθεί στην ΟΝΕ, απάντησα ότι όταν η πολωνική κυβέρνηση θεωρήσει ότι ο χρόνος είναι κατάλληλος, τότε θα πρέπει να αποφασιστεί η συμμετοχή της Πολωνίας στην ΟΝΕ. Είχα αναπτύξει έναν ιδιαίτερο σεβασμό για τον πολωνικό λαό, αφού ήταν ιδιαίτερα φιλικόι, ευγενικοί και γεμάτοι με ενέργεια. Από αυτές τις εντυπώσεις είχα πειστεί ότι η Πολωνία ήταν μια χώρα σε εγρήγορση και με κουλτούρα φιλοξενίας. Η Πολωνία και η Σουηδία συμμετείχαν στο ταμείο διάσωσης του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας (ΕΜΣ), αν και δεν ήταν υποχρεωμένες αφού δεν είχαν υιοθετήσει ακόμη το ευρώ. Ωστόσο, όταν συμμετάσχουν στο κοινό νόμισμα, το ευρώ, είμαι βέβαιος ότι η Πολωνία και η Σουηδία θα αποτελέσουν ισχυρές σταθεροποιητικές δυνάμεις στην ΟΝΕ.

Έναν μήνα αργότερα συμμετείχα σε ένα συνέδριο που έλαβε χώρα στη Φρανκφούρτη στη Γερμανία, στην Κεντρική Τράπεζα της Γερμανίας (Bundesbank). Το συνέδριο είχε οργανωθεί από το Athenian Policy Forum, που αποτελείται από μια διεθνή ομάδα οικονομολόγων που ενδιαφέρονται για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Σε αυτό το συνέδριο υπήρξε έντονη συζήτηση για το θέμα του ελληνικού δημοσίου χρέους και το πρόγραμμα διάσωσης που η Ελλάδα είχε αποδεχτεί λίγο πριν, τον Μάιο του 2010. Θυμάμαι έντονα ότι κάποιος εισηγητής είχε προτείνει ως πιθανή λύση του προβλήματος του δημοσίου χρέους της Ελλάδας το κούρεμα του δημοσίου χρέους. Θυμάμαι επίσης πολύ καλά τη δήλωσή μου στο κοινό του συνεδρίου ότι μια λύση αυτής της μορφής θα παρέτεινε την ύφεση στην Ελλάδα, γιατί κανένας επενδυτής δεν θα ήταν διατεθειμένος να επιστρέψει και να επενδύσει στη χώρα. Μερικά χρόνια αργότερα η καγκελάριος Μέρκελ απαίτησε και κατόρθωσε να επιβληθεί κούρεμα στους κατόχους ελληνικών κρατικών ομολόγων. Το πρόγραμμα έγινε γνωστό ως

PSI (Private Sector Involvement) και αποτελεί τον κυριότερο λόγο που η Ελλάδα βίωσε βαθύτερη ύφεση.

Επίσης, θυμάμαι ότι συζητήσα το θέμα με ένα φιλικό και χαρισματικό άτομο που ήταν μεταξύ των διοργανωτών του συνεδρίου. Του είπα ότι η Γαλλία έπρεπε να βοηθήσει την Ελλάδα και το ίδιο όφειλε να πράξει και η Γερμανία, γεγονός στο οποίο συμφώνησε και εκείνος. Ακριβώς δύο χρόνια μετά τη Φρανκφούρτη, το Athenian Policy Forum διοργάνωσε ένα άλλο συνέδριο στη χερσόνησο της Χαλκιδικής στην Ελλάδα το 2012.

Συνάντησα τον Γερμανό φίλο μου και συζητήσαμε την κατάσταση στην Ελλάδα στο Συνεδριακό Κέντρο ατενίζοντας τη θάλασσα του Αιγαίου. Σχημάτισα την εντύπωση ότι θεωρούσε πως η Ελλάδα έπασχε από κάποιου τύπου ανίατη ασθένεια. Πέρασαν αρκετοί μήνες για να μπορέσω να καταλάβω γιατί είχε αλλάξει η στάση του απέναντι στην Ελλάδα. Έχοντας διαβάσει αρκετά άρθρα σε περιοδικά σχετικά με το πώς τα μέσα ενημέρωσης στη Γερμανία είχαν διαμορφώσει την κοινή γνώμη εκεί, αντιλήφθηκα ότι είχαν διαστρεβλώσει πολύ αποτελεσματικά την εικόνα της Ελλάδας. Πληροφορήθηκα ότι η Ελλάδα αποτελούσε το ανέκδοτο της ημέρας στα βραδινά δελτία ειδήσεων. Η εκστρατεία των μέσων ενημέρωσης, που αργότερα ονομάστηκε ελληνική καταιγίδα, δημιούργησε το στερεότυπο του Έλληνα τεμπέλη. Τα μέσα ενημέρωσης στη Γερμανία είχαν διαπράξει ένα τρομακτικό έγκλημα εναντίον μιας χώρας στην οποία όφειλαν, για ιστορικούς λόγους, να αναφέρονται με σεβασμό. Κανένας λογικός και δίκαιος άνθρωπος δεν ήταν δυνατόν να το αμφισβητήσει, όταν η ναζιστική Γερμανία, όχι πολύ καιρό πριν, είχε διαπράξει αδιανόητες φρικαλεότητες σε όλη την Ευρώπη και στον πληθυσμό της Ελλάδας. Τα μέσα ενημέρωσης στη Γερμανία είχαν προσφέρει μια κακή υπηρεσία στη χώρα τους ανασύροντας πληγές του παρελθόντος που ο λαός προσπάθησε πολύ για να ξεχάσει. Αυτή η ανεύθυνη δημοσιογραφική στάση έχει δηλητηριάσει για πολλά χρόνια τη σχέση των λαών των δύο χωρών και είναι τιμωρητική για τους αθώους και φτωχούς.

Τον Φεβρουάριο του 2013 συμμετείχα σε ένα συνέδριο στο Πανεπιστήμιο του Μίαμι στη Φλόριντα που οργανώθηκε από το Κέντρο Αριστείας της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Εκεί μου συνέστησαν έναν Γερμανό καθηγητή, ο οποίος με πληροφόρησε ότι στο Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο στη Φλωρεντία της Ιταλίας Γερμανοί και Έλληνες δεν μιλούν μεταξύ τους. Αντιλήφθηκα ότι οι συνθήκες ήταν πλέον εκτός ελέγχου σε σχέση με το ευρωπαϊκό σχέδιο. Ο Γερμανός καθηγητής μου πρότεινε, και αμέσως συμφώνησα, να αναλάβουμε κοινή πρωτοβουλία να δημιουργηθεί μια ελληνογερμανική ομάδα συμφιλίωσης, αν και μέχρι σήμερα δεν έχουμε ξεκινήσει αυτή την προσπάθεια.